

folklor/edebiyat

halkbilim • etnoloji • antropoloji • müzik • tarih • edebiyat

2002/4

Selim İleri

- İdeal ve Gerçek Kültür
- "Mahalle Namusu" ve "Baskın" Kavramları Ekseninde Baskın Destanları
- Fin Destanı Kalevala ve Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushıyye Mesnevisinde Doğanın Dört Temel Ögesi
- Doğuda Xuni Geleneği: Bir Geleneğin Yeniden Üretilmesi
- Tuva Türkleri'nde Anlatım Geleneği
- Adana Yöresindeki Nusayrilerde Yatır-Ziyaret İnancı
- Kilis Masallarında Mitolojik Özellikler
- 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kullanılan Argo Kelime ve Tabirler
- Esir Şebrin Mahpusu: Selim İleri
- Bursa'da Türbe-Yatır Ziyaretleri
- Efsaneleşen Tarih ve Roman Gerçekliği Açısından 'Kerbela'

MEY GÖVDE VE KAMIŞ YAPIMI

Songül Karahasanoğlu Ata*

Mey, Türk Müziği'nde yüzyıllardır sevilerek kullanılan nefesli bir çalgıdır. Bu çalgı ağaçtan yapılmış olup ve ön tarafında yedi, arkada bir deliği vardır. Gövdenin ağız kısmında ses çıkarmak için geniş, uzun ve çift taraflı kamış kullanılır. Kamışın üstüne Mey'i akortlamaya ve sesin kaymasını önlemeye yarayan bir kısıkaç takılır. Mey; "gövde", "kamış" ve "kısıkaç" olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Ayrıca, kamışın ağza gelen kısmına, kullanılmadığı zaman esneme olmaması için, "ağızlık" takılır.

Mey çalgısının benzerleri Asya kıtasında, Hazar denizi çevresinde de bulunmaktadır. Bunlar; Azerbaycan'da: "Balaban/Balaman"; Dağıstan'da: "Yasti Balaban"; Gürcistan'da: "Dudukı"; Ermenistan'da: "Duduk", "Nay"; İran'da: "Balaban"; Japonya'da: "Hichiriki"; Kore'de: "Hyanpiri"; Çin'de: "Kuan"; Özbekler'de: "Balaban/Balaman"; Karakalpaklar'da: "Balaban"; Kırgızlar'da: "Kamış Sırnay" ismiyle görülmektedir.

Tarihi belgeler, bu çalgının oldukça eskilere dayandığını göstermektedir. Bugünkü form ve kullanım yapısı itibari ile, büyük bir değişime uğramadığını söyleyebilmek mümkündür. Mey' in tarih içindeki konumunu araştırdığımızda tarih öncesi sitelerin arkeolojik bulgularına bakmak gerekir. Kamışın dayanıklı olmaması nedeniyle tarih öncesi sitelerde kamışlı

çalgılar görülmemektedir. Kamışlı çalgılar hakkında elimizde bulunan en eski bulgu Helenistik Dönem Mısır'ına aittir. Farmer 17yy.çalgılarını tanımladığı kitabında, "kamışlı borulara *Mait* adı verilir. Dördüncü Hanedan'da hem uzun hem kısa tiplerine rastlamaktayız. Bunlar muhtemelen modern obua gibi çift kamışla çalınmaktadır" (Farmer 1986:316) demektedir. *Mait*'in Mısır kalıntıları arasında bulunan *Monaulos* ile yakın benzerlik içerdiği, araştırmacı Picken tarafından kabul edilmektedir (Picken 1975:477). Yine Brüksel Müzesi'nde bulunan Mısır'a ait vazolarda, "*Mait*", "*Monaulos*" ve "*Aulo*"nin, Mey çalgısı ile benzerliği, çeşitli müzikologlar tarafından da kabul edilmektedir. Keza Anadolu'da bulunan bazı mozaiklerde de, Mey'e benzeyen çalgılara rastlanmıştır.

Türk müziği tarihi içindeki yazılı belgeler arasında, Mey ile ilgili olarak tesadüf ettiğimiz en eski kaynak, Maragalı Abdülkadir (1350?-1435) tarafından yazılan "*Makâsidü'l-Elhan*" adlı eserdir. Bu eserde, "*Nayçe-i Balaban, surnaya benzer, surnayın talimi bununla yapılır, yumuşak ve hazin sesi vardır*" (Bardakçı 1986:107) demektedir. Abdülkadir'den iki asır sonra yaşamış olan Evliya Çelebi de Seyahatname'sinde: "Belban (veya Balaban Türkmen kamışlı düdüğü), Şiraz'da icad edilmiştir, zurnadakine benzer kалаğı yoktur. Türklerce çok kullanıldı.100

* ITU Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Sanatçı Öğretim Görevlisi.

çalını vardır" (Çelebi 1314:C1) şeklinde tanımlamıştır.¹

Mey isminin nereden kaynaklandığı konusunu düşündüğümüzde; nay-ı balaban veya nayçe-i balaban isminin günümüze yansımaları denilebilir. Bilindiği gibi Farsça "çe" küçültme ekidir. Nay ise eski İran dilinde nada'dan türemiş ve anlamı kamış olan bir kelimedir. Nay, Türkçe'de incelerken ney olmuştur. "Ney, Farsça nay kelimesinin muhaffefidir"(Öztuna 1980:116). Mey kamışla çalınan bir çalgıdır ve kamış bu çalgıya karakteristik özelliğini verir. Büyük bir olasılıkla, mey kelimesi dilimize nay'dan incelerken giren ney'den ayrılması için kullanılan bir kelimedir. Çünkü Ney, Klasik müzikte kullanılan bir çalgıdır. Mey ise halk müziğimizde kullanılmaktadır. Üstelik Picken *Folk Musical Instruments of Turkey* adlı kitabında "Gaziantep'te, nay denilen ve Erzurum pazarı için yapılan mey gövdelerinin varlığından söz etmektedir(Picken 1975:477). Bir başka bulgu ise Ermenistan duduku, nay ismi ile de bilinmektedir. (*Haygayan Sovedagan Sosyalistagan Hanrakidaran*.1977. Volume 3:459).

Mey genellikle Türkiye'nin doğu bölgelerinde kullanılmıştır². Ses karakteri doğu illeri müziklerine çok uygundur. Ancak, günümüzde, kitle iletişim araçlarının etkileri, müzik eğitimi veren kurumların yaygınlaşması ve buna bağlı olarak özellikle profesyonel icra anlayışına dayalı nedenlerden dolayı, yurdumuzun hemen her bölgesinde yaygınlaşmıştır. Ancak bu bölgedeki bazı illerimizde artık kullanılmamakta ancak yurdun diğer bölgelerine yayılmaktadır.

Yapısı nedeni ile kapalı alanlarda kullanılmıştır. Genellikle Mey çalıcıları zurna da çalmaktadır³.

Mey çalınırken "def" çalınır veya ikinci mey "dem" denilen uzun ses üfler. Grupla çalındığı zaman renk sazı konumundadır ancak genellikle solo enstrüman olarak kullanılır. Genellikle "yol gösterme", "gezinti", veya "açış" adı verilen *doğaçlama* tipi formlarda kullanılır. Hüzünlü ve duygulu sesi bu formlara uygundur. Aşık sazı olarak da kullanıldığı görülmüştür. Bunu tipik örneğini ünlü yöre sanatçısı Ağa Keskin de görmekteyiz⁴. Çalıcı meyini çalar daha sonra sözlere geçer ve tekrar meyine dönerek sanatını icra eder.

Ses sahasının bir oktavla sınırlı olması halk müziğimizdeki tüm parçaların çalmasına izin vermez. Ancak bazı dizileri çalmak mümkündür⁵. Nefesli bir çalgı olan Mey, yapısal olarak diğer nefeslilere göre farklı bir yapısı vardır. Çift taraflı ve büyük kamışlı olan bu çalgının kamışının büyüklüğü sese güzellik vermesi açısından avantaj, ancak kullanım açısından dezavantajdır. Neredeyse bu çalgıyı perdesiz bir çalgı olarak düşünebiliriz. Tüm hakimiyet dudaklardadır. Mey çalanlar, kendilerini, çaldıkları eseri söyler gibi hissetmek zorundadır. Dudaklara hakimiyet de, bir ses sanatçısının sesine hakimiyeti gibi olmalıdır. Örneğin kromatik sesler çıkarılırken, bu sadece parmaklar vasıtası ile başarılabilir. O anda, dudakların kamış üzerindeki baskısı da değişir. Bu durum çalması kolay gibi görünen bir çalgıya hakim olmanın, uzun bir zaman dilimi içerisinde gelişebileceğini kabul etmeyi gerektirecek bir durumdur.

1 Cumhuriyet döneminde ise, ilk olarak 1929 yılında "Mey" sözcüğünü Türk Dil Kurumu sözlüklerine Gazimihal kendisinin verdiğini söylemektedir. Aynı yıl basılan "*Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları*" adlı kitapta da, bu çalgıya yer vermiştir. *Türk Nefesli Çalgıları*[*Türk Ötkü Çalgıları*] adlı kitapta da Gazimihal: "Firavunlar Mısır'ından kabartmalarında resmi var, adı o ilk çağda *Mayıt*'ti, fakat; sonradan uzun asırlar unutulmuştur. *Mey*'i ve *Mayıt* kelimeleri arasındaki morfoloji tıpkılığı açıktır" demektedir. Ancak bu açıklamada iki çelişki vardır. Birincisi Gazimihal'in iddiasına göre; uzun yıllar unutilan bir çalgı nasıl oluyorda Kars'da "Mey" adı ile çıkıyor. İkincisi ise Mısır kabartmalarında bu çalgının ismi "Mayıt" değil "Mait" olarak geçmektedir. Üstelik bu yanlışlık Cumhuriyet döneminde Mey hakkında çıkmış çok sayıda makale ve bildirilerde doğru bir bilgiymiş gibi sürekli tekrarlanmıştır.

2 Erzurum, Bayburt, Kars, Erzincan, Hakkari, Tunceli, Artvin, Gümüşhane, Van, Ağrı, Muş, Diyarbakır ve Gaziantep.

3 Geçmişten günümüze değin bilinen mey çalıcıları; Müslüm Abay, Cevri Altıntaş, Agali Buyluç, Binali Can, Abdurrahman Çavuşoğlu, Ramis Ceyhanlı, Dursun Ceyhanlı, Cazım Demir, Kemal Dumlu, Halil İbrahim Gökbal, Suat Isikli, Selami Kelkit, Ağa Keskin, Ali Kiran, Haydar Kiran, Kemal Kırmızı, Ahmet Meral, Mülklü Müstak, Kör Nedim, Binali Selman, Yasar Selman, Deniz Selman, Ahmet Selvitop, Seyfettin Sirmaz, İlicali Recep, Yasar Taner, Ağa Taştan, Şehamettin Tekin, Ertan Tekin, Musa Uzunkaya, Cemil Ülper, Mustafa Yarıcı, Ali Yılmaz Abdurrahman Yörükten.

4 Ağa Keskin' ses kayıtları özel arşivimde bulunmaktadır.

5 Bunlar *hüseynî, rast, neveser, hicaz, ussak, kürdi, hüzzam, saba, karcığar, nihavent, segah, buselik* makamlarıdır.

Mey Çalgısı

GÖVDE YAPIMI

Mey ilk olarak Türkiye Radyo Kurumu yayınlarında 1950 yılında Cevri Altıntaş tarafından kullanılmıştır. Ancak o yıllarda çalanların elinde bir Mey olması nedeniyle çok az parçada bu çalgıya yer verilmiştir. Bu çalgı hakkında yapılan ilk çalışmalardan müzikolog Saygun (1937: 50), ve müzikolog Ülgen (1944: 36) ve Gazimihal (1975: 74) yazdıkları kitaplarda verdikleri bilgiler ve çizimlerde şu anki bilinen mey biçiminden daha farklı olarak bilgiye rastlanmaktadır. Bu kitaplarda mey'in önde sekiz arkada bir olmak üzere toplam dokuz ses deliği vardır. Benim bulgularım ve yazılı kaynaklara göre ilk meylerin gövde boyu 30 cm.dir.

Daha sonraki yıllarda, mey çalgısının diğer bölgelerde yaygınlaştı ve tanınması sonucunda bu problem farklı boylardaki meyler ile çözüldü(Tüfekçi 1992). İlk süreçte tek tonda Mey'in, toplu çalımda yetmeyeceğini anlaşılması üzerine, Mey'i ana, orta ve cura olarak üç boyutta üretilmiştir.

Ancak üç farklı boyda sorunu çözmemiş diğer çalgılarla akort yapmak için boğaz veya farklı boylarda kamışlar kullanılır olmuştur. Kamış ve gövde arasındaki oransızlık ton problemleri doğurmuştur. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ihtiyaç sonucu Mey yapımcısı Ayhan Kahraman tarafından, bir oktav içindeki her bir diatonik sese karşılık sekiz ayrı ebatla Mey üretilmiştir. Karar sesi olarak kabul edilen ses piano'ya göre ayarlanmaktadır.

Mey gövdeleri genellikle "erik" ağacından yapılır. Erik dışında "ceviz", "gürgen", "dut", "zerdali", "kayısı", "akasya", "şimşir", "zeytin" gibi ağaçlar da kullanılmıştır. Ancak son yıllarda Afrika'dan getirilen "gül" ve "bobinka" gibi ağaçlar görülmektedir.

Gövdenin baş tarafında kamışın rahat oturtulması için gövdeden daha kalınca bir bölüm bırakılır. Düz silindirik şeklindeki gövde baş tarafında hem iç çap hem de dış çap olarak genişler. Kamışın takıldığı baş taraftaki iç çap gövdenin alt tarafındaki iç çapın iki katına ulaşır. Bu halk çalgısının sanayileşmiş yapım şekli yoktur. Dünyada, çalgılar bilgisayar ortamında yapılır milimetrik sapmalara dahi izin verilmez iken bizde hala el emeği ile yapılmaktadır. Bu çalgının yapımı ile ilgili bilgileri toplarken bu işi en iyi yaptıklarına inandığımız kişileri bulduk ve burada verdiğimiz bilgiler onlara aittir.

Geçmişte Anadolu'da yaşayan mey çalıcıları kendi çalgılarını kendileri yapmıştır. Bazı ustalar çalgı yapımına yönelmiş olsalar bile, bunların çok azı yaşamlarını bu işle sürdürmüşlerdir. Nefesli halk müziği çalgılarını yapan ustalar hakkında bilgi edinmeye çalıştığımızda, çok az isme ulaşabildik.

Bu ustaların içinde en eski ve bilineni Diyarbakır'lı Dikran Nişan(Nişo Usta)dir. Ermeni asıllı Nişo Usta, yaptığı çalgıları çoğunlukla Anadolu'nun dört bir yanına hatta komşu ülkelere satmıştır. (Işık 1980)Yaptığı çalgılar zurna, kaval, dilli düdük, dilsiz düdük (Çığırma)ve meydir (Üngör1968)Şu anda hayatta olmayan Nişo Usta,1992 yılında yaptığımız görüşme sırasında gözleri görmüyordu. Bir süredir çalgı yapmayı bırakmıştı. Kendisinin Diyarbakır,Eğil doğumlu olduğunu, çalgı

yapmayı "Maybalı Popo" ustadan öğrendiğini söylemiştir. Bir süredir İstanbul da yaşıyordu. Artık çalgı yapmadığı gibi yaptığı çalgıların ölçülerini hatırlamıyordu ve kendisinde yaptığı çalgıların hiç birisi yoktu(Nişan1992)⁶. Eski yıllarda Anadolu da mey çalgısını yapan diğer ustaları araştırdığımızda Erzurum'lu marangoz Hakkı Usta(Kör Hakkı) ve Pasinler'deki tornacı Tosun Usta'nın ismine ulaşabilmekteyiz. Bu ustaların her ikisi de marangozluğun yanında bu mey ve zurna yapmışlardır(Işıklı 1992).

Dikran Nişan

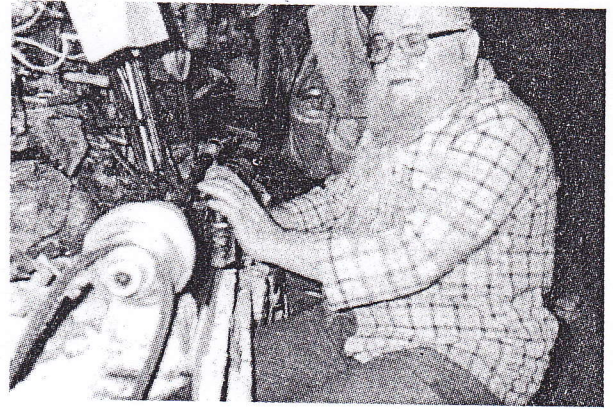
Tabi ki yüzyıllardır bu çalgı yaşadığına göre, çalgıyı yapan veya çalıcısı olup da yapan birçok usta vardır. Eskiden mey gövdesi yapmayı meslek edinmiş kişi olarak sadece Nişo Ustayı bilmemize rağmen günümüzde bu işi meslek edinmiş birçok insan bulabilmekteyiz. Günümüzde mey yapım teknikleri oldukça değişmiştir. Eski yapıcılar el çıkırığı kullanarak bu çalgıyı yapmakta iken, şimdi ise elektrikli torna ve özel matkaplar kullanılmaktadır. Halen el çıkırığı ile mey yapan Cabbar Bozkurtlar'dan burada bahsetmek gerekir. Cabbar usta, halen Artvin de yaşıyor. Mey yapımına 1940-1945 yıllarında başlamış. Şu anda 80 yaşında.

Mey çalmayı Cevri Altıntaş'tan, yapmayı da kendi kendine öğrenmiş. On beş günde bir tane olmak üzere halen mey yapıyor. Ölçüsü yok, delikleri el yordamıyla deliyor (Bozkurtlar 2001).

Cabbar Bozkurtlar

Günümüzde mey gövdeleri bu işi meslek edinmiş kişiler tarafından yapılmaktadır. Bunların çoğunluğu da halen İstanbul'dadır. Bu ilde yapılan mey gövdeleri Anadolu'ya ya da yurtdışında yaşayan Türklere gönderilmektedir.

Hasan An (1992)

Halen mey yapan ustalara baktığımız da belli başlı dört kişinin ismini verebilmekteyiz. Bunlar Tahtakale'li Hasan An⁷, kendisi Karadenizli olup mey, zurna, kaval yapıyordu. Çalgılarını yaparken elektrikli torna

⁶ Halen bende Dikran Nişan yapımı iki mey bulunmaktadır.
⁷ 2000 yılında vefat etti, öldüğünde 78 yaşındaydı.

kullanıyordu ve sabit ölçüsü yoktu. Ses deliklerini el yordamıyla yada müşterinin isteğine göre deliyordu. Mey boyları üç adetten oluşuyordu;

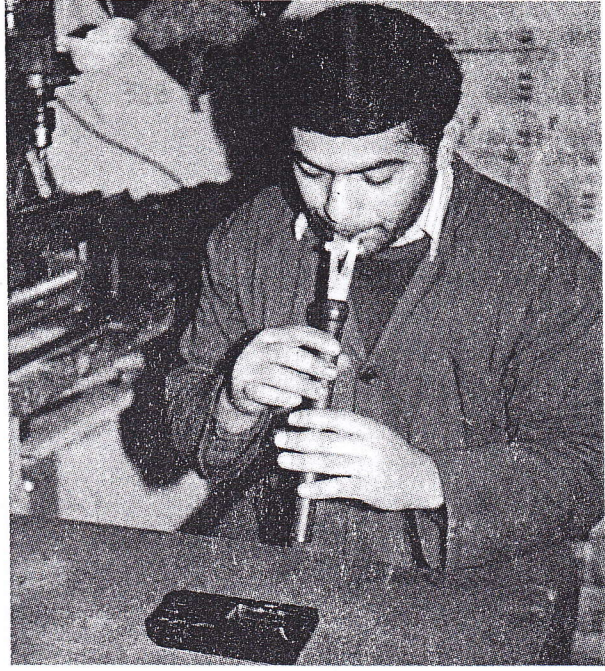
1. boy mey	: 380mm.
2. boy mey	: 340mm.
3. boy mey	: 320mm.

Bir diğeri Edirnekapılı Aydın Konuk. Halen 62 yaşında olan Konuk, Kastamonu, Cide doğumlu. *Zurna*, *mey* ve *kaval* yapıyor. Bu çalgıları yapmayı ustası Halil Yılmaz ve Nuri Acar'dan öğrenmiş. Halil Yılmaz İstanbul, Süleymaniye'de dükkanı olan bir ustaymış ve şu anda hayata değil. Konuk 38 yıldır bu işi yapıyor. Herhangi bir çalgıyı çalamıyor. Çalgı yapımında elektrikli torna kullanıyor. Delikleri müşterinin isteğine göre deliyor. Kendisi için ait üç boy *mey* ölçüsü var.

1. boy mey	: 400mm.
2. boy mey	: 330mm.
3. boy mey	: 270mm.

Esenler'de atölyesi olan Ali Rıza Acar halen 45 yaşında, Kastamonu-Cide doğumlu, çalgı yapmayı babası Nuri Acar'dan öğrenmiş⁸ halen davul, Bongo, ney, kaval, mey ve zurna yapmaktadır.

Tüm bu çalgı yapanların için de kendini bu işe adanmış Ümraniyeli Ayhan Kahraman ustadan söz edebiliriz. Kahraman, işine özenen, yaptığı işi önemseyen ve farklı bir çalışma ruhuyla işine sarılan bir ustadır. Kahraman 44 yaşında, Tunceli doğumlu. *Zurna* ve *Mey* yapıyor ve her iki çalgıyı iyi derecede çalışıyor. Bu çalgıları yapmaya ilgisi çalınacak iyi çalgı bulamamasından kaynaklanmış. Kahraman yaptığı her çalgıya büyük özen gösteriyor ve iyi bir işçilik uyuluyor. Yurt dışından çalgı yapmak için özel aletler getirtmiş. Çalgıları yaparken bu aletlerden yararlanıyor. Yaptığı her çalgıyı akort aleti ile kontrol ediyor.

Ayhan Kahraman

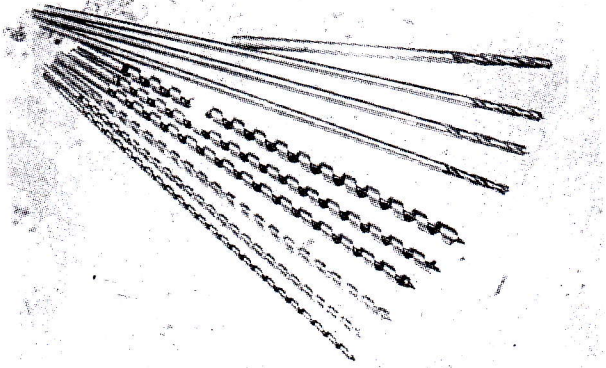
Çalgı yapımında, zemini sert ve kırıç olan yerlerin yani kuru bölgelerin ağaçlarını tercih ediyor. İstanbul gibi nemli bölgeler de ağaçların çabuk büyümesi yeterince sert olmaması nedeniyle kullanmıyor. Nemli bölge ağaçların bir süre sonra eğildiğini ve seslerinin bozulduğunu söylemektedir. Bu nedenle ağaçları ülkenin doğusundan getiriyor. Ayrıca kuru bölgelerdeki ağaçlarında kuzeye bakan kısımlarının da eğildiğini bu nedenle özellikle güneye bakan kısımlarını tercih etmektedir. Ayrıca son yıllarda Afrika kıtasından getirttiği ağaçları da kullanmaktadır.

Ağaçların bekletilmesi

8 Tahtakale'de Zurna, Mey ve Kaval yapmakta olan Acar 1981 yılında vefat etmiştir.

Karaman, ham ağaçları getirttikten sonra açık olan bölgeleri sıvı plastik ile sıvıyor. Bu işlemi ağacın kuruyup ta çatlamaması için yapıyor. Ağaçları güneş görmeyen ve nemli bir ortamda saklıyor. Çalgı yapımına başlamasının ilk işlemi olarak bu depodan istediği kadar ağacı alarak uygun boyda tornadan geçirmek oluyor. Tornadan geçirdikten sonra dışını yuvarlak şekle getiriyor bu silindir şeklin ortasından elizyonlu matkapla deliyor. Elizyonlu matkabın özel ucu olması nedeniyle tam merkezden delebilmek özelliği var. Diğer çalgı yapanların kullandığı demir matkabı kesinlikle kullanmıyor. Bunun nedenini, demir matkapların merkez uçlu olmaması nedeniyle eğri ve çapaklı bir biçim de delmesini ve ağacın içini yakarak tınısının bozulmasını gösteriyor.

Demir matkabı ve özel matkaplar

Silindir şeklindeki ağacın içini 10mm.lik matkapla deldikten sonra beklemeye bırakıyor. Bu süre yazın bir hafta, kışın on, on beş günden fazla oluyor. Bu çalgıları beklettiği yer güneş görmüyor ve ısı yayan herhangi bir aletten uzak oluyor. Bu bekleme süresini zorunlu olarak görüyor çünkü bu zaman içinde ağaçta eğilme yada çaptan düşme olabiliyor. Eğilme olan ağaç iptal ediliyor.

Çaptan düşen ise tekrar matkapla delinerek yine aynı sürelerde beklemeye bırakılıyor. Bu işlemi bazen iki üç defa tekrarlıyor. 10mm.lik çap korunduktan sonra özel bıçakla iç kısmına konik şekil veriliyor. Daha sonra elektrikli aletin başına geçerek

birkaç çeşit ve özellikte bıçakla dış şekil veriliyor. Kahramanın verilen her şekil için özel bıçakları var. Şekil verme işlemi tamamlandıktan sonra her mey boyu için ayrı düzenlenmiş ve sabitleştirilmiş şablonlar ile perde yerlerini tespit ediyor. Özel delicilerle, ses deliklerini deliyor. Delme işleminden sonra içteki pürüzleri almak için kesinlikle zımpara kullanmıyor, sıvama bıçak ile fazlalıkları temizliyor. Temizlemeden sonra sadece perde deliklerini ateşe tutarak yakıyor. Bu işlemi yapmasının nedeni de perde deliklerindeki şişmeyi önlemek olduğunu söylüyor. Tüm bunlardan sonra çalgıyı yine beklemeye bırakıyor. Kuruduktan sonra el cilasıyla meyi boydan boya cilalıyor. Yaptığı her çalgıyı akort aleti ile kontrol ediyor. Seslerden emin olduktan sonra ve sesler değişmesin diye 5 numara makine yağı veya badem yağı ile yağlama işlemi yapıyor. Yağlama aynı zamanda çalgının ses gürlüğünü de sağlıyor.

Ağaçta yanlış bir işlem veya kırılma meydana geldiği zaman ağaç kaynağı ile bu arızaları kolaylıkla gideriyor.

Kahraman, C karardan başlayıp, C# karara kadar diatonik her ses de meyler üretiyor. Bunların belirlenmiş ölçüleri var;

- C karar mey – 440 mm.
- Üstten birinci delik – 135 mm.
- D karar mey – 390 mm.
- Üstten birinci delik – 112 mm.
- E karar mey – 350 mm.
- Üstten birinci delik – 88 mm.
- F karar mey – 320 mm.
- Üstten birinci delik – 78 mm.
- G karar mey – 295 mm.
- Üstten birinci delik – 68 mm.
- A karar mey – 260 mm.
- Üstten birinci delik – 52 mm.
- B karar mey – 250 mm.
- Üstten birinci delik – 43 mm.
- C1 karar mey – 230 mm.
- Üstten birinci delik – 38 mm.

Ayrıca, Kahraman iç çapı 15 mm. Olan, G# ve D# karar sesli mey çalgısı da yapmaktadır.

- G# karar mey – 270 mm.
- Üstten birinci delik – 45 mm.
- D1 karar mey – 220 mm.
- Üstten birinci delik – 35 mm.

KAMIŞ YAPIMI

Mey kamışları ismi ile bağlantılı olarak tatlı su kamışından yapılır. Üzerine rahat çalima, sesi ayarlamaya ve akotlamaya yarayan *kıskaç* takılır. Ayrıca kamış çalınmadığı zaman kıskaç benzeyen daha dar ve uzun, *ağızlık* denilen bir parça, kamışın üst tarafına takılır.

Kamış boyları ortalama olarak 80mm ile 150 mm., kamış ağzı ise 20mm ile 40mm arasında değişmektedir. Mey'e ses özelliğini veren uzun ve geniş kamışdır. Boğumlarından kesilen kamış'ın bir ucu yassıtılarak ağza alınmak üzere düzeltilmiştir. Diğer ucu da kamışın orijinal biçimi ile yuvarlak bırakılmıştır.

Kamış yapısında bazı değişiklikler olmuştur. "Eskiden kamışlar alt bölgeye yakın yerden iplik ile boğum yapılarak kullanılırdı(Işıklı 1992)". Aynı savı kamış yapımcısı ve yorumcu Şehamettin Tekin'de doğrulamıştır.(Tekin 1992) Araştırmacı Demirsipahi'de *mey* kamışlarını hem bağlı hem de kıskaçlı olarak çizmiştir(Demirsipahi 1975:194). Bir başka ilginç durum da Helenistik Dönem Mısır'ına ait *aulos* ve *monaulos* kamışlarının boğumlu olmasıdır (Blom 1974:263).

Mey kamışları tıpkı *mey* gövdelerin de olduğu gibi çalıcıları tarafından yapılmıştır. Geçmişten günümüze değin *mey* çalımının çok yaygın olduğu Erzurum ilimiz de dahi *mey* kamışı yapımcısına rastlanılmamıştır (Bulut 1992). Değişen yaşam koşulları ve çalıcıların çoğalması ile birlikte çalıcıların veya bu çalgıyı sevenlerin bazıları yapım işine yönelmeye başlamışlardır. Bilinen en eski kamış yapımcısı Şehamettin Tekin'dir. Tekin şu anda kamış yapamayacak kadar yaşlıdır. Tekin, kamış yapmayı Ağa Taştan'dan⁹ öğrendiğini ve şu anda kullanılan kamış şekillerinin ona ait bir ekol olduğunu söylemiştir(Tekin 1992). Halen İstanbul'da Mehmet Şimşek, Dursun Kement, Hatay'da

da Ali Zeynel Çiftçi kamış yapmaktadır

Biz burada farklı yapım teknikleri uygulanması nedeniyle Şehamettin Tekin¹⁰ ve Ali Zeynel Çiftçi'ye¹¹ ait kamış yapım şekillerini vereceğiz;

Tekin, Erzurum da yaşarken kamışları Iğdır'dan İstanbul'da yaşarken ise Aydın'dan getiriyor. Su içinde yetişen kamışın iyi olmadığını, o nedenle iki tarla arasında yetişen kamışı tercih ediyor. İyi kamışın gevşek toprakta oluştuğunu ve kamışın içinde su kuruması nedeniyle, kamış kesme zamanının sonbahar(Ağustos sonu ve onu takip eden üç ay içinde) olduğunu söylüyor. Özellikle kamışta buruk diye adlandırılan cinsi kullanıyor. Buruk kamışın üstü çizgili oluyor. Kamışları erkek ve dişi olmak üzere ikiye ayırıyor. Erkek kamış sert ve buruk olması nedeniyle tercih ediyor.

Şehamettin Tekin (1992)

9 Şu anda hayatta olmayan Ağa Taştan tanınmış *mey* ve *zurna* çalıcısıdır.

10 Tekin, şu anda kamış yapamıyor ancak iyi bir kamış yapımcısı olması ve onun kamış yapım şekllinden de birşeyler öğreneceğimizi düşündüğümüzden yapım şeklini burada yayınlamayı uygun gördük.

11 Çiftçi, 1967 Antakya doğumlu. Hayatını kamış yapımı ile sağlıyor. Antakya'da yaptığı kamışları ülkenin her bölgesine satıyor. On yıl önce canlı olarak dinlediği bir konserden etkilenerek *mey* çalmaya başlamış, akabinde kamış bulma güçlüğünden dolayı kamış yapmayı öğrenmiş ve bu işi meslek edinmiş.

Kurumuş kamışları boğumlarından kesiyor. Kesimden sonra sağlam olanların içinin zarını alıyor. Zar alma işini zımparalararak yapıyor, bu işlemle içteki dişleri yok ediyor. Kamışı bir gün suda beklettikten sonra kamış üzerinde işleme başlıyor. Eğer kamış sert ise sıcak suda bekletebiliyor. Yumuşayan kamışın üst zarını bıçak yardımı ile alıyor. Kamışın yarısından aşağısını bıçak ile bir kez alıyorsa, yaridan yukarısını iki, üç kez alıyor. Üst zarı ile ilgili işlem bittikten sonra bel ağız kısıncı ile kamışı sıkıştırıyor. Güneşli veya sıcak yerde bir veya iki gün kalıbın oturması için bekletiyor. Ağız kısıncısını çıkardıktan sonra üç farklı numara zımpara ile kamışın üzerini zımparalıyor. Sırasıyla P1500, P1000, P800, numaralı zımpara kullanıyor. Kamış üfleme rahatlığına geldiği zaman bu işlemi bırakıyor. Kamış kalınlığını, kamış cinsine göre ayarlıyor. Kamış yumuşak ise çok inceltmiyor ancak sert kamışı inceltiyor. Kamış budaksız olduğu zaman sonuna ek yapıyor ve yapııştırıyor.

Tekin, kıskaç yapımın da kestane ağacını tercih ediyor. Kıskaçların kalınlıkları ortalama olarak 6mm ile 10mm arasında değişiyor. Kıskaç yapımı için dalı ikiye ayırıyor. Kamışa uygun biçimde iki yandan iplikle bağlıyor. Kıskaçlara şekil verildikten sonra ısıtılarak özel olarak hazırlanmış çubuğun üzerine takıyor. Kuruyana değin bu çubuk üzerinde bekletiyor. Kamıştaki bozulmayı engelleyen ağızlığın hazırlanmasını da kıskaç gibi yapıyor. Yuvarlak olması istenmediği için düz olarak bağlıyor. Az bir miktarda açıklık bırakıyor, bıraktığı açıklık kamışın ağız kısmı kadar oluyor.

Bir diğer kamış yapıcısı Çiftçi de, ham kamışlarını Aydın, Tarsus, Samandağ, Lazkiye(Suriye) den alıyor. Kamışları, denize sahil olan yerlerde ufak bostanların rüzgardan etkilenmemesi için kurulan bostanlardan seçiyor. Kamışın en olgun olduğu Ocak ve Aralık ayında ham kamışları topluyor. Kendi ifadesiyle; Mart ve Nisan ayında kendi deyimi ile *çiğleme* işlemini yapıyor. Kestiği kamışları sabah saat üç, dört civarında dere kenarında çimlerin üzerine yatırıyor. Bu kamışları on beş gün boyunca her gece çimlere yatırıp, gündüzleri kaldırıyor. Öğlen

kızgın güneşte kamışları dışarı çıkartarak iki saat bekletip sonra içeri alıyor. Yılda bir kez *çiğleme* işlemini tekrarlıyor ve tüm yıla yetecek miktarda kamış depolamış oluyor.

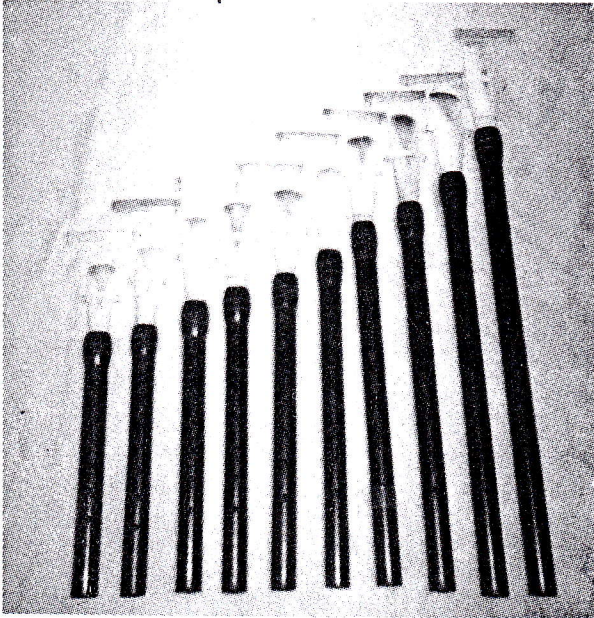
Ali Zeynel Çiftçi Kamış keser iken-1999

Hazırladığı kamışları boğumlu bıçak yardımıyla boğum altta kalacak şekilde kesiyor. Zımpara ile rahat çalışabilmek için boğum yerlerinin kenarlarını alıyor. Kamışın üzerindeki sırrı falçata ile alıyor ve zımpara ile kamışı forma sokacak şekilde dışını zımparalıyor. İlk işlemde 80 kumluk zımpara kullanıyor. Tirbuşon ile boğum tarafını açıyor ve 150 kumluk zımpara ile kamışın iç kısmını çevirerek boğuma kadar dengeli bir şekilde alıyor.

Kaba şeklini verdiği kamışları ayrı bir parça yardımıyla kaynayan suyun içine batırıyor. Bükülebilecek dereceye gelinceye kadar kamışları kaynar su içinde tutuyor. Bu süre kamışın sertlik derecesine göre değişiyor. Daha sonra kendisinin en zor dediği işleme geçiyor. Kaynayan sudan çıkardığı kamışları parmakları ile bastırarak şekil veriyor ve kıskaçla sıkıştırıp tekrar kaynayan suyun içine sokuyor. Suyun içinden çıkardığı kamışlara, iyice bastırıp farklı boy-

larda üç-dört kışkaç takarak bu haliyle beklemeye bırakıyor.

Kışkaç yapımında, sert ve bükümü rahat olmasından dolayı dardağan ağacını tercih ediyor. Ağacı 6+4mm çapında yatar elmas bıçak makinası ile kesiyor. Daha sonraki kesimler için kıl testere kullanıyor. Kesme işlemindeki boyutlar kamışın formuna göre 3-5.5mm civarında değişiyor. Akabinde yine kıl testere yardımı ile ip yerlerini açıyor ve oya ipi ile kışkaçları bağlıyor. Bağlanan kışkaçlar tekrar sıcak suya batırılarak, kendisinin kama adını verdiği ağaçtan yapılma parçanın üzerine takılıyor. Havanın sıcaklık durumuna göre üç-dört gün kışkaçlar, kamanın üzerinde bekletiliyor.

Kamışın ağız kısmı ovalleştiriliyor, üzeri tekrar zımparalanıyor, yan kısımlar iyice düzleştiriliyor ve böylece kamışa son hali veriliyor. Çiftçi yaptığı her kamışı bir saatten az olmamak üzere çaldığını söylüyor. Psikolojik durumunun kamış yapımındaki niteliği etkilediğini de belirtiyor(Çiftçi 1999).

Görüşmeler

Abay, Müslüm.	İstanbul: 1992
Acar, Alirıza.	İstanbul: 2001
An, Hasan.	İstanbul: 1992
Bozkurtlar, Cabbar.	Artvin:2001
Bulut, Sabahattin.	Erzurum: 1992

Çiftçi, Ali Zeynel.	Hatay: 1999
Işıklı, Suat.	İstanbul: 1992
Kahraman, Ayhan.	İstanbul: 1992-1999
Konuk, Aydın.	İstanbul: 1992
Nişan, Dikran.	İstanbul: 1992
Tekin, Şehamettin.	İstanbul: 1992

Kaynaklar

- Ataman, Sadi Yener.1938. *Anadolulu Halk Sazları*, İstanbul.
- Ataman, Sadi Yener.1951. *Türk Folklor Arastırmaları*, Number 18. Ankara.
- Aksoy, Bülent.1994. *Avrupalı Gezginler Gözüyle Osmanlılarda Musiki*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bardakçı, Murat.1986. *Maragali Abdülkadir*. İstanbul:Pan Yayıncılık
- Blom, Eric. *GROVE'S Dictionary of Music and Musicians*, Cilt I, Beşinci Baskı. 1954.
- Demirsipahi, Cemil. 1975. *Türk Halk Oyunları*. Ankara:İş Bankası Kültür Yayınları.
- Evliya Çelebi, Mehmet Zilli İbn Derviş.1314. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt I. İstanbul:İkdam Matbaası
- Farmer, Henry George.1986. *Studies in Oriental Music*. Cilt 2, Frankfurt.
- Gazimihal, Mahmut R.1975. *Türk Nefesi Çalgıları*.Ankara;Kültür Bakanlığı MİFAT Yayınları.
- Haygayan Sovedagan Sosyaltagan Hanrakidaran.1977. Cilt 3.Ermenistan.
- Işık, Ömer. 1980(2 Mart) *Folklor Köşesi*. *Milliyet Gazetesi*. İstanbul
- Karahasanoglu Ata, Songül.1997. *Mey ve Metodu*. İstanbul: İnkilap Kitapevi
- _____.1993.*Mey ve Mey Üzerine Yeni Arayışlar*,İTÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi. İstanbul
- Picken, Laurance.1975.*Folk Musical Instruments of Turkey*.London: Oxford University Press
- Saygun, A. Aydın.1937. *Rize, Artvin, Kars Havalisi Türkü ve Saz Oyunları*.İstanbul:Numune Matbaası.
- Ülgen,Kasim.1944.*Doğu Anadolu Oyunları ve Havalari*. İstanbul;Kars Halkevi Yayınları.
- Vertkon, K., ve diğerleri.1963. *Atlas Muzikalyonikh Instrumetntov Narodov SSSR*. Moskova